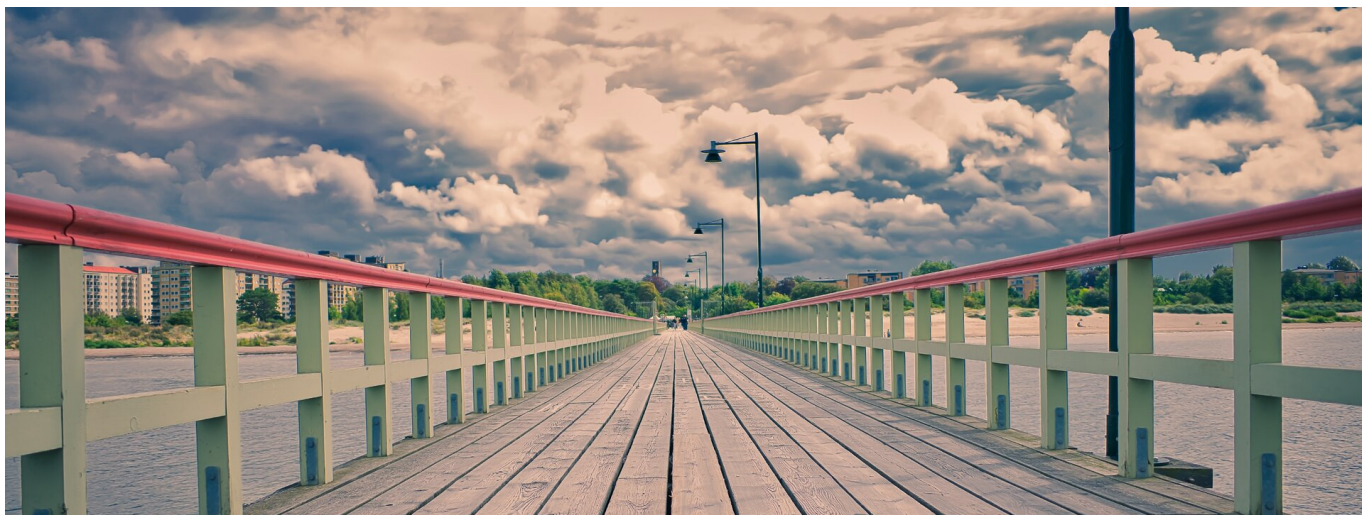

Prawo trzech stadiów

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w 16 wykładach*, tłum. W. Wojciechowski, Warszawa 1961, s. 24.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Pojęcie filozofii pozytywnej (czy też: pozytywizmu filozoficznego) niemal automatycznie kojarzy się z nazwiskiem francuskiego filozofa – Augusta Comte’a. Nie ma w tym zresztą nic dziwnego. Nie bez powodu to właśnie jemu przypisuje się rolę inicjatora nowego ruchu filozoficznego, który zdominował filozoficzne rozważania drugiej połowy XIX w., a także odegrał spory wpływ na filozofię pierwszej połowy wieku XX. Czy wiesz jednak o tym, że myśl tego filozofa wpisuje się w o wiele szerszy kontekst, który on sam nazwał „prawem trzech stadiów”?

Twoje cele

- Poznasz prawo trzech stadiów.
- Zdefiniujesz, na czym w filozofii polegał pozytywizm.
- Ocenisz próby stworzenia filozofii jako nauki wszechobejmującej.
- Scharakteryzujesz klasyfikację nauk autorstwa Augusta Comte’a.

Przeczytaj

Comte i nowa rola filozofii

August Comte wyznaczył filozofii nową, podwójną rolę. Z jednej strony miała ona być ogólną podstawą dla wszelkich nauk szczegółowych, z drugiej zaś – stanowić ich wspólny mianownik, a więc ukazywać ich wyniki w szerszym, wspólnym, „ogólnonaukowym” kontekście. Aby jednak mogła się ona stać dyscypliną porządkującą ogół ludzkiej wiedzy, musiałaby najpierw przejść gruntowną reformę polegającą na tym, że sama stałaby się na wskroś „naukowa”. Stąd postulat Comte’a, aby w końcu zaniechać rozważań próżnych i niekonkretnych, jak chociażby tych z zakresu [metafizyki](#) czy [teologii](#), które uważał za namysł jałowy, pozbawiony jakiegokolwiek sensu praktycznego. Jak uważał, rozważania na temat Boga, duszy, zbawienia, pierwszych przyczyn czy niematerialnych idei nie przynoszą nam wiedzy pewnej i niezaprzeczalnej, dotyczą kwestii wątpliwych, a także nie przekładają się na praktykę życia społecznego. Kolokwialnie powiedzielibyśmy dziś, że są to rozważania „nieżyciowe”, bezproduktywne, a zatem – zbędne. Ponadto filozofia powinna – zdaniem Comte’a – posługiwać się metodologią nauk ścisłych. Oznacza to, że miała się odnosić tylko do realnie istniejących przedmiotów, które rozważano by na podstawie ścisłej terminologii i weryfikacji obiektywnych, niezaprzeczalnych relacji i procesów, jakie pomiędzy konkretnymi przedmiotami zachodzą. Na tym polegał projekt filozofii „pozytywnej”, a więc takiej, która pozbywa się „negatywnych” (bezproduktywnych i niepraktycznych) rozważań, a przy tym nie ogranicza się do samego krytykowania wyników badań naukowych.

Można kolokwialnie stwierdzić, że w oczach oponentów filozofia pozytywna przypominała wyduszkę. Pozytywiści mieli bowiem w sposób sztuczny usunąć z niej szereg istotnych dyscyplin, a także świadomie

ograniczać swe metody badań i rozważań nad rzeczywistością. Sami pozytywści niezbyt się przejmowali takimi zarzutami, gdyż uważali, że niejako „oczyścili” filozofię z wszystkiego, co w niej niepotrzebne, skupiając się na jej faktycznych możliwościach poznawczych, a dzięki temu przyczynili się do jej rozwoju.

Źródło: Pixy, domena publiczna.

Projekt francuskiego filozofa budził ambiwalentne odczucia. Krytycy od razu zarzucili pozytywistom, że świadomie i w sposób sztuczny „okroili” filozofię z wielu jej dziedzin, które stanowiły jej integralne zagadnienia, a przy tym sami ograniczyli możliwości filozoficznych rozważań. Można powiedzieć, że zdaniem krytyków filozofia pozytywna zaczęła przypominać „worek”, do którego „wrzuca” się wyniki badań nauk szczegółowych, co było dla niej losem nader smutnym. Z kolei entuzjaści postrzegali projekt Comte’a jako wielką rewolucję, która przyczyni się do unaukowania filozofii ogólnie rozumianej, wzrostu jej przydatności i praktyczności, a więc – rozwoju. Z tego też powodu filozofia pozytywna zaczęła zataczać coraz szersze kręgi, a jej zwolennikami stawali się myśliciele różnych profesji, którzy chcieli (z perspektywy swych dyscyplin) wzbogacić projekt zainicjowany przez francuskiego myśliciela.

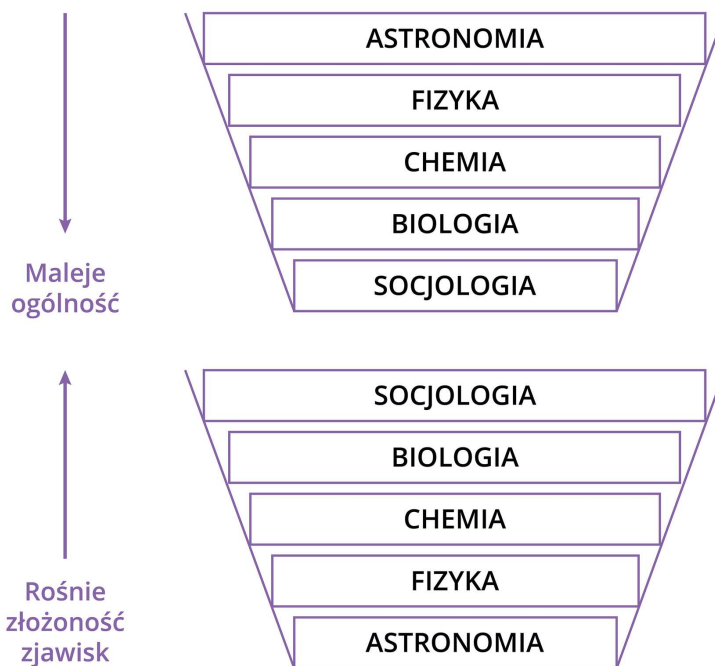
Nowa klasyfikacja nauk

Aby jednak filozofia mogła spełnić swoją nową rolę, również same nauki muszą zostać „przebudowane” na modłę filozofii pozytywnej. Comte’owi chodziło oczywiście o to, że nie wszystkie dziedziny ludzkiej wiedzy spełniają warunki „naukowości”. Metafizyka czy teologia powinny w ogóle odejść w niepamięć, gdyż w żaden sposób nie da się ich „unaukować”, natomiast psychologia powinna stać się bardziej ścisła i obiektywna, zarówno jeśli chodzi o przedmiot swoich badań, rozumienie podstawowych pojęć, jak i o same metody badawcze. Nie sposób bowiem uprawiać daną naukę w sposób pozytywistyczny, jeśli jest ona niekonkretna, operuje pojęciami nieostrymi, a jej przedstawiciele nie potrafią ze sobą współpracować. Za to bez wątpienia wymogi pozytywizmu spełniały nauki ścisłe, z tego zresztą powodu pozytywści uważali je za wzór godny naśladowania.

Warto również pamiętać, że Comte uważany jest za „ojca” socjologii (od łac. *socius*, czyli „społeczny” i gr. *logos*, czyli „nauka”), a więc nauki badającej zjawiska i przemiany społeczne. Francuski filozof nie tylko zaproponował jej nazwę (w miejscu uprawianej dotąd „fizyki społecznej”), ale również postulował jej niezależność od filozofii.
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Sam Comte, w celu lepszego wyłożenia swej koncepcji, dokonał wstępnego podziału nauk, który spełniałby postulaty pozytywistyczne. W myśl przyjętej zasady kolejne dziedziny wiedzy ludzkiej pogrupowane zostały według stopnia skomplikowania ich przedmiotów badań. Od nauk najogólniejszych i analizujących najmniej złożone zjawiska po te, które nie zajmują się zagadnieniami ogólnymi, lecz coraz bardziej konkretnymi i złożonym zjawiskami. Były to więc kolejno: astronomia, a więc nauka o ruchu ciał wszelakich, fizyka, druga spośród nauk najbardziej ogólnych, jedynie w niewielkim stopniu zajmująca się zagadnieniami szczegółowymi, chemia, a zatem nauka jeszcze mniej ogólna, a mocniej skupiona na zjawiskach ziemskich, biologia, która tworzy skończoną ilość ogólnych teorii a rozważa całą złożoność świata ożywionego, aż po socjologię, czyli naukę, która powinna opisywać wszelkie konkretne wydarzenia, procesy i zmiany świata społecznego.

Klasyfikacja nauk zaproponowana przez Comte'a przypomina odwróconą piramidę, w której wraz ze wzrostem konkretności badanych przedmiotów spada ogólność rozważań. Jest to oczywiście wstępny podział nauk, do którego swój wkład mieliby wносить naukowcy reprezentujący różne dyscypliny, niejako „wpisując” je w tę hierarchię.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W tym miejscu pojawia się pytanie o matematykę, która może uchodzić za wręcz modelowy przykład nauki ścisłej. Otóż, według niektórych interpretacji, winna ona znaleźć się na samym szczycie Comte'owskiej klasyfikacji, zaś inne zakładają, że matematyka jest przede wszystkim metodą uprawiania wszelkiej teoretycznej (ściślej) nauki, więc i tak przejawia się w tym schemacie. Inna sprawa, że tak zarysowana hierarchia nauk (przyjmowana przez pozytywistów i [neopozytywistów](#)) ukazuje konkretne relacje pomiędzy nimi. Każda wymieniona w niej dziedzina niejako przenika się z tymi, które z nią sąsiadują. Trudno na przykład wyobrazić sobie biologię bez jej związków z szeroko rozumianą chemią czy z socjologią, traktującą o życiu społecznym człowieka. Dzięki temu zauważamy nie tylko sposób, w jaki przenikają się wyniki badań konkretnych nauk, ale także lepiej rozumiemy postulat, w myśl którego filozofia stanowi wspólną podstawę ich wszystkich.

Prawo trzech stadiów

Oczywiście postulat stworzenia filozofii pozytywnej i reorganizacji wszystkich istniejących nauk miał służyć wyższemu celowi, który zdążyliśmy już zasygnalizować. Jak pamiętamy, zarzucając metafizykom czy teologom, że ich rozważania są jałowe i nie przynoszą żadnej wymiernej korzyści, Comte zwracał nam uwagę na fakt, że są one zupełnie niepraktyczne. Czy filozofia powinna zatem zajmować się zagadnieniami czysto teoretycznymi, niepraktycznymi, „nieżyciowymi”? Namysłem dla samego namysłu? Filozof z pełnym przekonaniem powtarzał, że taka filozofia nie ma sensu. Zadaniem filozofii poprawnie

rozumianej jest pozytywny wpływ na życie społeczne, ekonomiczne, gospodarcze i polityczne. Filozofia powinna służyć naszemu życiu codziennemu. Filozofia powinna pozytywnie przeobrażać relacje międzyludzkie i walczyć przyczyniać się do poprawy jakości ludzkiego życia. Wtedy i tylko wtedy posiada jakąkolwiek wartość. Wszystko to sprawia, że postulat tworzenia filozofii pozytywnej urasta do rangi misji dziejowej, a więc odegrania wielkiej roli w rozwoju ludzkości.

Właśnie w kwestii rozwoju, jaki miał się przejawiać w dziejach ludzkich, Comte wyszczególnia trzy jego fazy, bezpośrednio powiązane z historycznym rozwojem filozofii. Jako pierwszą wymienia fazę teologiczną, czy też inaczej: stadium teologiczne wiedzy ludzkiej. W początkowym etapie swego istnienia w żadnej społeczności ludzkiej nie istnieje nauka, a człowiek, przełęczony otaczającymi go zjawiskami, zaczyna tłumaczyć otaczającą go rzeczywistość poprzez proste wierzenia. W ten sposób rodzą się: mitologia, a później teologia, służące spójnemu uzasadnieniu wszystkich wydarzeń, jakie mają miejsce. Tworzona wówczas filozofia jest na wskroś teologiczna.

August Comte przyrównuje wyodrębnione przez siebie stadia rozwoju do trzech faz życia ludzkiego: dzieciństwa, młodości i dojrzałości. W ten sposób stwierdza, że chodzi nie tylko o rozwój filozofii, ale równocześnie o rozwój ludzkości w ogóle.

Źródło: Michael Lamertz, Indieandmore, licencja: CC BY-NC 1.0.

Druga faza rozwoju ludzkości to stadium metafizyczne. Na podstawie pojęć wypracowanych w fazie poprzedniej rozwija się myślenie abstrakcyjne, które – co prawda – często ukazuje rzeczywistość i jej zjawiska w sposób poprawny i naukowy, jednak w większości jest obarczone niejasnością i niepraktycznością, zarówno rozważań, jak i ich wyników. Oczywiście trudno byłoby uznać je wszystkie za miałki i niepotrzebne, można bowiem wśród nich wskazać twierdzenia, które spełniają zasady naukowości, acz wciąż nie

jest to jeszcze ten rodzaj filozofii, który określić można mianem naukowej i który najbardziej przysłużyłby się rozwojowi społeczeństw. Dopiero stadium trzecie, zwane „pozytywnym”, a zatem „naukowym”, może doprowadzić do zainicjowania w pełni naukowej filozofii. Doniosła rola szkoły pozytywnej miała polegać właśnie na tym, aby rozpocząć tworzenie filozofii rozumianej dokładnie w ten sposób. Jest to o tyle trudne, że nurty teologiczne i metafizyczne nie zostały jeszcze porzucone, a filozofia pozytywna stale musi toczyć z nimi walkę o uznanie i dominację. Jak zgrabnie ujął to sam Comte:

((August Comte

Metoda pozytywna w 16 wykładach

Panujące obecnie w umysłach [filozoficznych] zamieszanie wynika z jednoczesnego posiłkowania się trzema wykluczającymi się nawzajem filozofiami: teologiczną, metafizyczną i pozytywną. Jeśliby jedna z tych trzech filozofii osiągnęła zupełną przewagę, zaistniałby określony porządek społeczny. Właśnie współistnienie tych trzech filozofii udaremnia porozumienie co do każdego zasadniczego punktu. Idzie o to, aby dowiedzieć się, która z nich powinna osiągnąć przewagę. Oczywiście jest, że filozofia pozytywna jest powołana do tego, aby stanąć na czele. Od długiego szeregu wieków posuwała się ona stale naprzód, podczas gdy jej przeciwniczki chyliły się do upadku. Filozofia teologiczna i metafizyczna toczą między sobą walkę o zadanie reorganizacji społeczeństwa. Filozofia pozytywna dotychczas wdawała się w spory jedynie po to, aby krytykować je obydwie. Doprowadźmy ją do stanu, w którym będzie zdolna do podjęcia roli czynnej. Uzupełnijmy rozległą operację intelektualną rozpoczętą przez Bacona, Kartezjusza i Galileusza, a rewolucyjny kryzys zostanie zakończony.

Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w 16 wykładach*, tłum. W. Wojciechowski, Warszawa 1961, s. 24.

Słownik

neopozytywizm

(pozytywizm logiczny, empiryzm logiczny) szkoła filozoficzna zainicjowana w Wiedniu we wczesnych latach XX w., która odnosiła się do filozoficznych osiągnięć pozytywizmu i przystosowywała je do nowych realiów naukowych i społecznych; jej najbardziej znaną

formacją było Koło Wiedeńskie, a do grona największych przedstawicieli należeli m.in. Moritz Schlick, Rudolf Carnap czy Otto Neurath

metafizyka

(gr. *tá metá tá physiká* – to, co poza fizyką) jedna z sześciu klasycznych dyscyplin filozoficznych, czyli dziedzin filozofii, które nigdy nie stały się naukami od filozofii niezależnymi, lecz wciąż wchodzą w skład filozofii szeroko rozumianej; jej głównym pojęciem jest byt, a więc każdy możliwy przedmiot; metafizyka bada sposoby i możliwości jego istnienia, określa jego właściwości; w rozumieniu Stagiryty była „nauką pierwszą”, a więc podstawową wszelkiego poznania filozoficznego i naukowego; od czasów greckich uważana jest za dziedzinę filozoficzną, która swym namysłem obejmuje, ale także przekracza ogół nauk dotyczących świata fizycznego

teologia

(gr. *theos* – Bóg; *logos* – nauka) dziedzina wiedzy badająca zagadnienia z obszaru religii za pomocą metodologii i terminologii filozoficznej; nie jest nauką w pełnym znaczeniu tego słowa, gdyż jako pewnik przyjmuje kwestie, które pozostają w sferze wiary; stara się w sposób racjonalny uzasadnić twierdzenia, które w religii chrześcijańskiej mają kluczowe znaczenie

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią poniższej animacji. Przeanalizuj trzy stadia rozwojowe, które wyszczególnił August Comte. Zastanów się, czy zgadzasz się z jego periodyzacją dziejów ludzkich.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBx8wv15F>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Prawo trzech stadiów*.

Polecenie 2

Wybierz dowolną naukę szczegółową, a następnie wczuj się w rolę naukowca, który jest zwolennikiem szkoły pozytywnej. Oceń, pomiędzy jakimi naukami szczegółowymi, znajdującym się w hierarchii Comte'a, znajdowałaby się nauka przez ciebie wybrana. Podaj cechy, które przesądzałyby o jej pozytywnym (nie metafizycznym i nie teologicznym) charakterze. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedź. Określenie „filozofia pozytywna” odnosi się do...

- ☐ pozytywnego stosunku do idealizmu filozoficznego.
- ☐ wyrugowania z filozofii pojęć niejasnych i metodologicznej niespójności.
- ☐ ograniczenia roli filozofii do krytyki nauk szczegółowych.
- ☐ pozytywnego podejścia do metafizyki i teologii.

Ćwiczenie 2

Zaznacz zdania, które błędnie opisują dążenia Augusta Comte’a.

- ☐ Za wzór poprawnie uprawianych nauk uważał nauki ścisłe.
- ☐ Nie widział jakościowych różnic pomiędzy teologią a metafizyką.
- ☐ Pragnął przebudowy filozofii, dzięki której pełniłaby ona funkcję służebną wobec nauk szczegółowych.
- ☐ Mniemał, że do szkoły pozytywnej mogą należeć jedynie kwalifikowani („zawodowi”) filozofowie.
- ☐ Uważał, że spełnieniem rozwoju ludzkości będzie faza metafizyczna.

Ćwiczenie 3

Ułóż elementy Comte'owskiej klasyfikacji nauk w odpowiedniej kolejności (od najbardziej ogólnej, do najmniej abstrakcyjnej).

biologia

fizyka

astronomia

socjologia

chemia

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj elementy Comte'owskiej klasyfikacji nauk do odpowiednich opisów.

fizyka

nauka rozpatrująca najbardziej szczegółowe, konkretne zagadnienia

socjologia

nauka najbardziej ogólna, traktująca o abstrakcyjnie rozumianych zjawiskach

biologia

nauka, która jest najbliższa fizyce społecznej

astronomia

druga spośród nauk najbardziej ogólnych, jedynie w niewielkim stopniu zajmująca się zagadnieniami szczegółowymi

Ćwiczenie 5

Poniższa tabela zawiera twierdzenia dotyczące prawa trzech stadiów. Oceń ich prawdziwość.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Faza teologiczna poprzedza fazę metafizyczną, gdyż wiara i myślenie w kategoriach religijnych poprzedza i stymuluje myślenie abstrakcyjne.	☐	☐
Zainicjowanie ostatniego stadium rozwoju Comte przypisuje sobie.	☐	☐
Rozwój ludzkości, rozwój wiedzy ludzkiej i rozwój filozofii, to tak naprawdę jeden i ten sam rozwój.	☐	☐
Trzy fazy, które Comte wymienia w swej teorii trzech stadiów, wciąż przejawiają się w konflikcie pomiędzy trzema filozofiami: teologiczną, metafizyczną i naukową.	☐	☐

Ćwiczenie 6

Własnymi słowami wyjaśnij dlaczego swoją filozofię Comte określił mianem „filozofii pozytywnej”.

Ćwiczenie 7

Własnymi słowami wyjaśnij, na czym polegał główny zarzut, jaki wobec szkoły pozytywnej artykułowali jej krytycy.

Poniżej znajduje się fragment rozważań Comte'a. Zapoznaj się z jego treścią, a następnie zaznacz zdanie, które jest z nią zgodne.

((August Comte

Metoda pozytywna w 16 wykładach

Panujące obecnie w umysłach [filozoficznych] zamieszanie wynika z jednoczesnego posiłkowania się trzema wykluczającymi się nawzajem filozofiami: teologiczną, metafizyczną i pozytywną.

Jeśliby jedna z tych trzech filozofii osiągnęła zupełną przewagę, zaistniałby określony porządek społeczny.

Właśnie współistnienie tych trzech filozofii udaremnia porozumienie co do każdego zasadniczego punktu. Idzie o to, aby dowiedzieć się, która z nich powinna osiągnąć przewagę. Oczywiście jest, że filozofia pozytywna jest powołana do tego, aby stanąć na czele. Od długiego szeregu wieków posuwała się ona stale naprzód, podczas gdy jej przeciwniczki chyliły się do upadku.

Filozofia teologiczna i metafizyczna toczą między sobą walkę o zadanie reorganizacji społeczeństwa. Filozofia pozytywna dotychczas wdawała się w spory jedynie po to, aby krytykować je obydwie. Doprowadźmy ją do stanu, w którym będzie zdolna do podjęcia roli czynnej. Uzupełnijmy rozległą operację intelektualną rozpoczętą przez Bacona, Kartezjusza i Galileusza, a rewolucyjny kryzys zostanie zakończony.

Źródło: August Comte, *Metoda pozytywna w 16 wykładach*, tłum. W. Wojciechowski, Warszawa 1961, s. 24.

☐ Współistnienie filozofii metafizycznej, teologicznej i pozytywnej byłoby możliwe, gdyby te dwie pierwsze podporządkowały się trzeciej z nich.

☐ Comte, w konflikcie, który opisuje, nie kibicuje żadnej ze stron.

☐ Filozofie, nazwane przez Comte'a teologicznymi i metafizycznymi, walczą tylko

— między sobą, nie zauważając nawet stanowiska pozytywistycznego.

Mówiąc o długiej tradycji filozofii pozytywnej Comte powołuje się na wielkich filozofów, zwłaszcza empirystów, takich, jak Bacon, Kartezjusz i Galileusz.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Prawo trzech stadiów

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

10. Pozytywizm. Uczeń:

- 2) przedstawia główne idee filozofii pozytywnej Augusta Comte'a;
- 3) odróżnia pozytywizm jako jedną z koncepcji poznania i nauki od samej nauki;
- 5) analizuje fragment Metody pozytywnej w szesnastu wykładach Augusta Comte'a (wykład pierwszy).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rekonstruuje prawo trzech stadiów Augusta Comte'a;
- określa znaczenie filozofii w pozytywizmie;
- dokonuje oceny próby stworzenia filozofii jako nauki wszechobejmującej;
- charakteryzuje klasyfikację nauk autorstwa Augusta Comte'a.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Prawo trzech stadiów”. Uczniowie powinni zapoznać się z treściami zakładki „Przeczytaj” i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje dotyczące biografii Augusta Comte'a oraz kontekstu historyczno-filozoficznego.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Prezentacja efektów pracy w domu.** Nauczyciel prosi uczniów, aby przedstawili swoje prezentacje na forum klasy. Jeżeli jest to konieczne, nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów o konieczne informacje.

Faza realizacyjna:

1. **Mapa myśli.** Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy. Każda z nich ma za zadanie przygotować mapy myśli na zadany temat:
 - grupa 1.: Comte i nowa rola filozofii;
 - grupa 2.: Nowa klasyfikacja nauk;
 - grupa 3.: Prawo trzech stadiów.

Następnie uczniowie prezentują wyniki swojej pracy na forum klasy. Krótka rozmowa dotycząca propozycji uczniów.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Animacja”, a następnie odczytuje polecenie: *Zapoznaj się z treścią poniższej animacji. Przeanalizuj trzy stadia rozwojowe, które wyszczególnił August Comte. Zastanów się, czy zgadzasz się z jego periodyzacją dziejów ludzkich.* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie w ramach podsumowania uczniowie wspólnie wykonują ćwiczenie nr 5.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie przygotowują odpowiedź na polecenie 2. z sekcji „Animacja”: *Wybierz dowolną naukę szczegółową, a następnie wczuj się w rolę naukowca, który jest zwolennikiem szkoły pozytywnej. Oceń, pomiędzy jakimi naukami szczegółowymi, znajdującym się w hierarchii Comte’a, znajdowałaby się nauka przez ciebie wybrana. Wskaż cechy, które przesądzałyby o jej pozytywnym (nie metafizycznym i nie teologicznym) charakterze. Swoją odpowiedź uzasadnij.*

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.